

Вознюк А.А.,

завідувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Актуальні питання диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них

Кожне діяння об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України, має власний ступінь і характер суспільної небезпеки. Відтак і відповідальність за їх вчинення за ступенем суворості має бути різною. З цією метою здійснюється диференціація кримінальної відповідальності.

Серед засобів диференціації кримінальної відповідальності, окрім кваліфікуючих і привілеюючих ознак складу, важливе місце належить конститутивним ознакам основного складу злочину. З огляду на специфіку злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України, зазначені засоби диференціації кримінальної відповідальності мають особливе значення. Адже для злочинів, передбачених вказаними статтями, здебільшого не характерні кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки. До того ж, у злочинах, передбачених ст. 255, 257, 258-3 КК України, усі суспільно небезпечні діяння акумульовано в одній частині статті. Складається ситуація, коли для різних за ступенем суспільної небезпеки учасників злочинних об'єднань, які вчиняють різні за характером суспільно небезпечні діяння (створення злочинного об'єднання, участь у ньому, сприяння йому тощо), встановлені однакові межі кримінальної відповідальності. Це, на наш погляд, свідчить про неякісну диференціацію кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них у кримінальному законодавстві України.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне дослідити можливі шляхи підвищення якості зазначених кримінально-правових норм.

Співставлення вітчизняних та зарубіжних кримінально-правових положень дає підстави стверджувати, що в КК України недостатньо ефективно диференційовано кримінальну відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них. Законодавець під час диференціації кримінальної відповідальності врахував, насамперед, вид злочинного об'єднання, з яким пов'язані суспільно небезпечні діяння. Однак поза увагою залишились різні за ступенем суспільної небезпеки діяння об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3 КК України.

Тобто за усі діяння об'єктивної сторони злочинів, юридичний склад яких передбачений у ст. 255, 257, 258-3 КК України, встановлено однакову міру покарання в частині першій вказаних статей.

Серед вивчених підходів до диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них найбільш вдалим виглядає підхід, відповідно до якого кримінальна відповідальність за створення різних злочинних об'єднань та участь у них передбачена в різних статтях та різних їх частинах. У такий спосіб, на наш погляд, найбільш ефективно диференціюється кримінальна відповідальність за вказані злочини, оскільки при цьому враховується різний ступінь суспільної небезпеки різних злочинних об'єднань, різних діянь об'єктивної сторони відповідних складів злочинів та категорій осіб, що їх вчиняють.

Найбільш небезпечними та близькими за ступенем суспільної небезпеки є діяння організаторів злочинних об'єднань – створення злочинних об'єднань та керівництво ними. Тому вони можуть бути розміщені в одній частині певної статті. Водночас найменш небезпечним діянням є участь у злочинному об'єднанні та різноманітні варіанти її прояву.

Оскільки у КК України існують певні правила у побудові статей Особливої частини: частина перша певної статті передбачає кримінальну відповідальність за найменш небезпечне діяння, а кожна наступна – за більш небезпечні діяння, то вважаємо за доцільне взяти їх за основу. У зв'язку з цим у частинах перших відповідних статей слід передбачити кримінальну відповідальність за участь у злочинному об'єднанні, а у частинах других – за їх створення та керівництво ними. Така позиція повністю узгоджується з правилами призначення покарання, де покарання у разі вчинення однією особою декількох альтернативних діянь в межах об'єктивної сторони певного злочину, за відсутності сукупності, призначається в межах санкції однієї частини певної статті. Тобто, якщо особа лише брала участь у злочинному об'єднанні, її дії слід кваліфікувати за частиною першою відповідної статті, однак, якщо вона створила це об'єднання чи керувала ним, то покарання слід призначати в межах санкції, передбаченої частиною другою відповідної статті. Її участь у вказаному злочинному об'єднанні, поряд з організацією та керівництвом, повинна бути відображена у вироку суду.